FRĂȚIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
— SECȚIA EPARHIALĂ CARANSEBEȘ —

Nr. 9

ROMÂNISM ȘI ORTODOXIE

Conferință ținută la Congresul Frăției Ortodoxe Române din Caransebeș în ziua de 6 Octomvrie 1935.

De

Prof. MIHAIL MANOILESCU

CARANSEBEȘ, 1936. TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE.

FRĂȚIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
— SECȚIA EPARHIALĂ CARANSEBEȘ —

Nr. 9

21 APR. 1936
Biblioteca Universității Iași
ale 8875

ROMÂNISM ȘI ORTODOXIE

Conferință ținută la Congresul Frăției Ortodoxe Române din Caransebeș in ziua de 6 Octomvrie 1935.

De

Prof. MIHAIL MANOILESCU

383.031
B.C.U.- IASI 506290

CARANSEBEȘ, 1936. TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE.

În cadrele înălțătorului nostru praznic creștinesc dela 6 Octomvrie 1935 F. O. R.-ul a fost cinstit cu conferința d-lui profesor Mihail Manoilescu. O publicăm în broșura de față pentru a fi cunoscută de obștea drept măritoare a Banatului, căruia distinsul nostru membru i-a închinat și cu acest prilej întregul său suflet ortodox.

Ianuarie 1936.

COMITETUL F. O. R.-ului.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ROMÂNISM ŞI ORTODOXIE

Oriunde aş fi fost bucuros să vorbesc într'o asemenea frumoasă adunare, dar sunt cu atât mai fericit să o fac în Banat, nu pentru amintirile politice — de altfel plăcute — pe care le-am culeş pe vremuri aici, ci pentru *sufletul bănăţean*, unic în frumuseţea lui.

Banatul este evoluat şi complex cum nu poate fi decât un ţinut care înseamnă o răscruce de drumuri, o fericită întâlnire între Occident şi Orient. Căci Banatul înseamă ducerea la culmi a calităţilor româneşti.

Unui străin, care îmi cerea odată să-i caracterizez această frumoasă ţară, i-am răspuns: Ce este Banatul? O Valahie mai serioasă şi un Ardeal mai fin.

Conferinţa noastră îşi propune să lămurească ce înseamnă ortodoxia pentru românism şi ce parte are ea în componenţa sufletului românesc, sau — cu un cuvânt urât, de care se abuzează, — în formarea *specificului* românesc.

Obiectul său este astfel *o problemă de răscruce, la un început de epocă.* Căci, la plecarea pe drumul său cel nou, poporul românesc, pentru întâia oară unit în ceată mare şi liberă, îşi cere deslușite toate rosturile sale.

Fiindcă nu am deslușit de la început aceste rosturi, am arătat atâta sfiiciune şi am făcut atâtea greşeli dela Unire încoace. *Am păşit cu piciorul stâng şi în ce priveşte minorităţile etnice şi în ce priveşte minorităţile religioase.* Şi am nesocotit singuri drepturile reale al românismului şi ale ortodoxismului în noua Românie.

Este îndrăzneţ de spus, dar este adevărat, că nici cei care au făcut România întregită nu i-au înţeles totdeauna pe deplin menirea şi dreptul ei în lume.

De aceia, se cade să începem cu începutul şi să ne întrebăm: *de ce s'a făurit noua Românie aşa cum o vedem?*

Oricine va răspunde: ca să se realizeze principiul naţionalităţilor.

Cum trebuie însă tălmăcit acest principiu? Şi ce concluzii se scot dintr'ânsul pentru viaţa noastră de stat?

La baza principiului naţionalităţilor stau câteva postulate care — ca orice postulate — nu se demonstrează, dar nici nu pot fi contestate.

Ele sunt:

O națiune în întregul ei formează *o personalitate colectivă*, bine distinctă de a celorlalte națiuni.

Afirmarea și desvoltarea personalității colective a fiecărei națiuni constitue calea cea mai bună pe care se înalță omenirea.

Afirmarea personalității naționale nu se poate face deplin, decât strângând fiecare națiune într'un stat *al său*.

Ce rezultă din aceste adevăruri, pe care conștiința umanității le primește astăzi ca netăgăduite?

Rezultă că *scopul și rațiunea de a fi a fiecărui stat național este afirmarea personalității colective a națiunei care se întregește întrânsul*, adică *a națiunei sale majoritare*.

Scopul statului românesc este afirmarea națiunei românești.

Dar, veți zice Dvoastră și mai ales vor zice „românii" neromâni: ce înseamnă atunci tratatele care garantează minorităților etnice egalitatea cu românii?

Ca în orice contract, și într'un tratat internațional trebuiesc deosebite clauzele *esențiale*, care țin de *scopul* tratatului și clauzele *secundare*, care țin de *circumstanțele* lui. Esența tratatelor noastre este întregirea românismului și deci prioritatea românilor în stat.

Dacă n'ar fi așa, dacă popoarele care au încheiat tratatele și conducătorii lor ar fi socotit că națiunile, în orice state s'ar găsi risipite, se pot desvolta la fel numai dacă se asigură libertatea și egalitatea individuală a celor care le compun, *nu s'ar fi schimbat harta Europei.*

Tratatele ar fi asigurat, de pildă, o Austro-Ungarie cu popoare libere și egale; și nimic mai mult decât atât.

Dar n'a fost așa. S'a socotit, dimpotrivă, că este esențial pentru viața omenirii să se pue laolaltă în state independente națiunile până atunci împărțite sub regimuri străine. S'a socotit că a da fiecărei națiuni *statul său* înseamnă a realiza o organizație politică optimă pentru omenire.

Dar care este atunci poziția minorităților?

Minoritățile tulbură această împărțire ideală și constitue pentru fiecare stat *un defect de frumusețe* sau — cum zice germanul — *ein Schönheitsfehler.* Din fericire, însă, fiecare națiune minoritară într'un stat este națiune majoritară în altă parte într'un stat *al său*, în care ea este, la rândul său, națiune-scop.

Ungurii, minoritate la noi, sunt națiune-scop în Ungaria; bulgarii în Bulgaria. Și chiar și evreii, în urma unei fericite inspirații a

autorilor tratatelor de pace, sunt națiune-scop în Palestina.

Tratatele de pace garantează minorităților egalitatea **individuală** *cu majoritarii, dar nu garantează minorităților,* **ca națiuni**, *drepturi egale cu națiunea majoritară, care este națiunea-scop a statului.* Această distincție este esențială pentru a pricepe înțelesul tratatelor. De altfel, fără a voi să întrăm în considerații juridice, însăși Societatea Națiunilor nu recunoaște *minorităților* dreptul de a se organiza *colectiv*, ca stat în stat, ci acordă *minoritarilor* unele drepturi *individuale.* Fiindcă această distincție capitală nu s'a făcut, nici în doctrină nici în practică, n'am avut la vreme destul curaj și n'am întărit, cum aveam dreptul, românismul în propria lui țară. Uitaserăm parecă că pentru noi românii se făcuse România nouă și cuprinzătoare.

Consecințele interpretării exacte pe care o dăm noi tratatului minorităților sunt mari. *Cetățenii* de orice naționalitate sunt și rămân egali în drepturi înăuntrul statului românesc, dar *instituțiile* fiecăreia dintre aceste populații minoritare nu sunt și nu pot fi egale cu instituțiile națiunei majoritare *românești.*

* * *

Dacă scopul statului nostru este afirmarea personalității colective a neamului românesc, nimic nu este mai interesant decât a căuta să deslușim *în ce constă această personalitate colectivă*. Inainte însă de a păși în această problemă, — una din cele mai grele probleme pe care istoria și psihologia le au de rezolvat, ori despre ce neam ar fi vorba, — trebue să ne oprim întâi la o întrebare mai generală: *Ce este o națiune?*

O națiune este un produs istoric rar; ea presupune un proces de veacuri, care numai în anumite condiții reușește să ducă la formarea unei personalități colective proprii, cu caractere bine definite și deosebitoare.

Nu orice populație care trăește o anumită vreme pe un teritoriu dat devine o națiune. De altfel, chiar în ordinea fenomenelor fizice, nu orice amestec de substanțe dă un produs chimic nou; nu orice combinație de esențe dă un parfum; nu orice înșirare de note dă o melodie.

Națiunea este un produs organic: născut iar nu făcut. Nu se poate fabrica o națiune, cum nu se poate fabrica o limbă.

Când veacurile au ajuns să destileze acest produs rar și când din alambicurile istoriei a răsărit *o națiune*, ea trebue păstrată

cu deosebită grijă, ca un bun preţios pentru omenire.

Am ajuns noi oare la consacrarea noastră ca personalitate colectivă, ca naţiune? Avem noi daruri unice şi deosebite de a celorlalte popoare? Şi în ce măsură *ortodoxia* este un element constitutiv al acestei personalităţi?

Personalitatea unui neam, ca şi aceia a unui om, are trei dimensiuni: dimensiunea *caracterului*, a *inteligenţii* şi a *artei*.

Pe linia caracterului, *român* înseamnă: individualism şi bunătate.

Pe linia inteligenţii: siguranţă de sine şi adaptabilitate.

Pe linia artei: subiectivism şi comprehensiune.

Caracterul individualist al românului este vădit. Românul întră greu în tipare şi nici nu se asociază uşor (cu un cuvânt pedant: nu este *gregar*). Aceasta constitue pentru un neam şi o calitate şi o scădere, căci într'o epocă ca a noastră în care toate popoarele îşi strâng rândurile, individualismul poate slăbi un neam.

Asupra individualismului românesc, ortodoxia a avut o înfluenţă decizivă. Căci sufletul românesc se identifică cu ortodoxia **în concepţia libertăţii.**

Ortodoxia este *credința care nu tiranizează viața.* Poruncile și îndemnurile ei sunt pur interioare, iar disciplina ei nu este nici externă, nici rigidă. Am putea spune că ortodoxia înseamnă frica *de Dumnezeu*, pe când catolicismul înseamnă frica *de Biserică* și *de preoții ei.* De altfel, printr'o coincidență plină de înțeles, între ortodoxie și catolicism este același contrast ca între statul oriental și patriarhal, întrupat în autoritatea unică a unui Domn, și între statul occidental, organizat și rigid, reprezentat printr'o armată întreagă de agenți.

Cât privește a doua însușire a caracterului românesc, bunătatea și îngăduința, este banal de a insista asupra ei. Desigur că și această însușire poate însemna câteodată o scădere și o inferioritate în lupta de fiecare zi cu celelalte popoare. Și poate că un nou regim va trebui să lucreze cu metodă *împotriva* firei românești și *împotriva* îngăduinței noastre nemăsurate.

Oricum însă, această bunătate constitue farmecul cel mare al ființei noastre. Iar Biserica ortodoxă, născută din bunătate, a știut să întrețină în noi acest dar dumnezeesc.

Catolicii sunt ca niște copii crescuți numai de tatăl lor, de un tată poate bun, dar tot-

deauna inflexibil, păstrând sever regulele şi câte odată pedepsind.

Ortodoxii sunt ca nişte copii crescuţi numai de mama lor, totdeauna bună, gata să se plece asupra lor şi să-i ierte, pecetluind iertarea cu un sărut.

De aceea, noi am ieşit poate mai nedisciplinaţi şi mai zburdalnici, dar în ochii noştri n'a pierit niciodată flacăra vieţii şi a bucuriilor ei.

Caracterul românesc este astfel plămădit întreg din spiritul bisericii ortodoxe şi nu poate fi înţeles în afară de dânsa.

Inteligenţa românească e făcută întâi din siguranţa de sine. Românul judecă după capul lui şi se încrede în inteligenţa lui. Se încrede poate prea mult; de aceea nu *acumulează* inteligenţă. Căci a acumula inteligenţă înseamnă a te pregăti, a prevedea, a nu te lăsa surprins şi a nu-ţi pune toată nădejdea în spontaneitatea măsurilor pe care le poţi improviza la nevoie.

Inteligenţa românească e şi adaptabilă, suplă; românul e deschis la orice noutate şi asimilează uşor ideile altora.

Oare aceste două însuşiri, siguranţa şi adaptabilitatea, au ele vre-o legătură cu ortodoxia? Noi credem că *natura* inteligenţii româneşti este puternic influenţată de ortodoxie. Căci *spiritul ortodoxiei este*

ostil oricărei tiranii spirituale, care strivește și descurajează.

La catolici, omul se lovește continu de canoane și de interdicții. La ortodoxi, în afară de câteva puncte de dogmă fixă, domnește libertatea. Și astfel forța internă a spiritului se păstrează intactă și totdeauna mobilizabilă. Inteligența românească a fost lăsată să se avânte fiindcă, prin deosebire de catolicism, ortodoxia *nu pune obstacole.*

Dacă arta românească înseamnă subiectivism și largă comprehensiune pentru operile tuturor popoarelor — și nu trebuie să se confunde *comprehensiunea*, care este un act de sinceră comuniune sufletească, cu snobismul *imitațiilor* superficiale — aceasta se datorește tot ortodoxiei. *Căci în ortodoxie și arta este fără canoane.*

Creațiile de artă ale catolicismului — așa cum apar mai ales în catedralele apusului — sunt colective, disciplinate, standardizate în reguli fixe. Catolicismul a creiat în artă un *stil autoritar.*

Dimpotrivă, creațiile ortodoxiei sunt subiective, lirice, răzlețe și pline de fantezie individuală. Ele își găsesc expresia în arta populară și bisericească; iar stilul ortodoxiei, este un *stil liber.*

Arta catolică *impune*, arta ortodoxă *vrăjește*.

Iată de ce deosebirea dintre cele două biserici — am putea zice, între cele două *lumi* — nu stă în *filioque* ci în *spiritul* așa de deosebit care le însufletește și care imprimă aceleași contraste între ele și în domeniul caracterului și în cel al inteligenții și în cel al artei.

Este de altminteri așa de interesantă înrudirea între însușirile care se vădesc pe cele trei dimensiuni ale personalității românești: caracter, inteligență, artă.

In fiecare apare întâi *afirmarea puternică a eului*, prin individualism, siguranță de sine, subiectivism. In fiecare apare, în acelaș timp, *înțelegerea binevoitoare a altora*, prin bunătate, adaptabilitate și comprehensiune. Lozinca românului pare să fie: *eu rămân eu, dar înțeleg totdeauna și pe alții.*

Demnă de însemnat este împrejurarea că aceste două mari categorii de însușiri ale sufletului românesc sunt *complimentare. Tocmai fiindcă poporul românesc are o personalitate puternică, admite și dreptul altora de a avea personalitatea lor* și nu se teme să fie covârșit de alții. Tocmai fiindcă nu se poate confunda cu nimeni, se apropie cu inima deschisă de oricine.

Românul, de altfel, pare să aibă, chiar când se află în situația cea mai umilă, o concepție înaltă despre ceeace *poate* fi el (am zice în termeni pedanți o conștiință *de potențialul său).* El cere să fie judecat, nu după ce *este,* ci după cé e *în stare să fie.* Aceasta îi dă un sentiment de superioritate și o mândrie care-l duce la suprema virtute a oamenilor tari: sinceritatea.

Firea sa deschisă și oroarea sa de ipocrizie crează marea și iremediabila incompatibilitate între românism și catolicism.

Sentimentul superiorității nu ia la român forme agresive, ci forme blânde, glumețe, ironice. Față cu străinul, apar rar cântece de ură, dar în fiecare zi versuri de persiflare. Dacă fiecare popor are un anumit gen literar național, desigur genul nostru național, este anecdota.

* * *

Tot ceeace ne-am străduit să scoatem din realitatea vie, dovedește *cum apare de statornic ortodoxia ca principala componență a sufletului nostru național, cum românismul nu poate fi înțeles în afară de biserica ortodoxă și cum, atunci când e în afară de dânsa, își pierde farmecul și mireasma lui.*

Va fi misiunea statului de mâine să înţeleagă valoarea ortodoxiei în opera de regenerare a românismului, după cum va fi sarcina bisericei ortodoxe de mâine *să se înţeleagă pe sine* şi să înţeleagă ce mult poate ajuta şi înălţa într'o clipă hotărîtoare a istoriei sale poporul românesc.

* * *

Intre oameni şi între instituţiile pe care aceştia le creiază este, de altfel, o luptă continuă. Românul luptă în fiecare zi, datorită individualismului lui, împotriva instituţiilor de care — cu regret! — nu se poate lipsi. Căci el primeşte numai cu împotrivire tot ce îl poate limita. Pentru român societatea ideală ar fi aceia în care ar fi „lăsat în pace". El nu se bagă uşor la stăpân. Şi nu intră uşor nici în slujba unui ideal; căci ce stăpân este mai tiranic decât propiul tău ideal?

In trecutul său a fost strâns continu între doi stăpâni: turcii şi apusul catolic. Şi a reuşit să se strecoare printre amândoi, cu o iscusinţă fără egal. El s'a adaptat şi a persistat. Iar instinctul lui l-a făcut să înţeleagă că *pericolul pentru naţiunea românească era mai mare într'o comunitate intimă cu apusul catolic, decât într'o supunere vagă şi îndepărtată*

la turci. Căci, la urma urmei, turcii reprezentau nu numai o tiranie, ci şi un adăpost.

Dovadă că instinctul românesc a fost just, este că de sub tirania turcească a putut răsări vechiul regat românesc, *păstrătorul personalităţii neştirbite a neamului*, pe când apusul, insinuant şi abil, a putut să rupă, pe calea bisericii greco-catolice, unitatea de suflet a Transilvaniei...

Orientul turcesc, putere pur materială, ne-a imprimat adaptări trecătoare; occidentul catolic, putere sufletească, ne-a dat o deformaţie permanentă. De aceea românul s'a ferit cu grijă de biserica catolică, cum se fereşte instinctiv şi neîncrezător ţăranul de tot ce este superior şi puternic.

Intr'o conferinţă ţinută la Bucureşti în prezenţa I. P. S. Sale Patriarhul,[1]) spuneam:

„Europa are două suflete: un suflet occi-„dental, altul oriental; un suflet catolic, altul „ortodox.

„Cel dintâi reprezintă spiritul de cucerire: „feudalitatea, cruciadele; celălalt reprezintă spi-„ritul de resemnare în faţa forţei şi a năvă-„litorilor;

1) Vezi *„Lupta ortodoxiei împotriva materialismului"*, în volumul colectiv, publicat de Patriarhia României.

„Cel dintâi preconizează metodele tari, „care au mers în trecut până la sfânta inchi- „ziţie; cel de al doilea metodele blânde, cuce- „ritoare de suflete;

„Cel dintâi crezând în puterile lumeşti; „cel de al doilea numai în puterile spirituale;

„Cel dintâi bazându-se adesca pe con- „strângere; cel de al doilea numai pe libertate;

„Cel dintâi intransigent; cel de al doilea „tolerant;

„Cel dintâi predicând religia triumfătorilor; „cel de al doilea religia celor obijduiţi;

„Cel dintâi spirijinit pe multă, prea multă „bogăţie; cel de al doilea făcându-şi din sărăcia „lui o platoşă înaintea Dumnezeirii.

„Iată de ce Biserica noastră, săracă între „căminuri de săraci, este atât de aproape de „inima noastră; de ce ea este suflet din sufle- „tul nostru".

Dacă românul se fereşte de cei prea puternici este fiindcă ştie că până la sfârşit este înşelat de dânşii. *Şi ce confirmare mai bună i-a dat istoria, decât însăşi actul unirii cu biserica catolică, în care n'au lipsit nici chiar actele falsificate?*

Biserica catolică, ca tot ce este instituţie apusană, este o personalitate strivitoare. Ne-a

fost destul în veacul XIX-lea contactul cu apusul! Şi doar la acea vreme aveam formată conştiinţa de neam, ideea naţională era pe primul plan în lume şi toată cultura veacului ne „încuraja“ să fim români. *Şi totuşi ce ravagii a făcut în sufletul nostru acest contact cu apusul!* Ce destrămare a produs în toate ţesuturile fiinţei noastre morale! Şi cât de mult ne-a deviat dela ceeace era autentic şi original în fiinţa noastră!

Dar dacă am fi luat contactul cu apusul prin mijlocirea Bisericii catolice, cu multe veacuri înainte, când nu se afirmase ideea naţională şi când noi eram un biet popor slab şi fără cultură?! Atunci am fi fost desigur anihilaţi complect ca personalitate. Am fi ajuns să fim *întâi catolici* şi *pe urmă români.*

Dovadă că unii din noi sunt aşa şi astăzi...

Incheerea noastră asupra acestor reflexii este că *sufletul românesc conţine ortodoxismul şi nu poate fi conceput în afară de el.* Un românism catolic n'ar mai fi românism; el ar lăsa să se piardă tot farmecul şi toată mireasma sufletului românesc. Dintr'o floare de câmp, crescută poate sălbatec, dar plină de culoare şi de viaţă, am ajunge ca una din acele flori de piatră, care împodobesc catedralele gotice.

Iată de ce dacă *un român* poate fi conceput şi de altă religie, *românismul* nu poate fi decât ortodox.

Ce gândeşte în această privinţă un mare bănăţean şi un mare ortodox? In lucrarea sa *Naţionalism sau Democraţie* Dr Aurel C. Popovici, care a fost poate cel mai mare gânditor politic al românilor de peste Carpaţi, vorbeşte şi despre credinţa religioasă în general şi despre credinţa *noastră* ortodoxă. Marele merit a lui Aurel C. Popovici este că a mărturisit gânduri împotriva ideilor veacului lui, anticipând însă asupra veacului nostru.

Deşi Aurel C. Popovici este, după Eminescu, *cel mai mare doctrinar al naţionalismului românesc*, el stă astăzi uitat şi părăsit într'un cimitir elveţian şi nimeni nu mai vorbeşte de dânsul.

Care este taina acestei uitări voite a unei personalităţi atât de originale şi de reliefate? Este că democraţia şi cosmopolitismul vremii noastre, pe care el le-a combătut cu o aşa de nobilă înverşunare, se răsbună pe el şi dincolo de mormânt.

Eu mi-am făcut datoria să vorbesc despre Aurel C. Popovici în câteva numere din revista mea „*Lumea Nouă*“. Prietenii mei politici

corporatişti din Oraviţa au închinat memoriei lui un număr special din ziarul local „*Caraşul Nou*“ la care a colaborat dd. Iorga, Mehedinţi şi cu mine. In sfârşit m'am străduit, adresându-mă pe rând tuturor membrilor familiei lui Aurel C. Popovici, ca să capăt date, de altfel cu totul insuficiente, despre dânsul.

Dar atât nu este de ajuns. Şi în gândul meu se încheagă ideia unei acţiuni mai mari pentru readucerea în actualitate a acestei mari figuri bănăţene.

In volumul său: Naţionalism *sau* Democraţie (acest *sau* a mobilizat împotriva lui până astăzi atâtea uri!) într'un vast capitol „Critica culturei fără idealuri“ Aurel C. Popovici scrie sub titlul „Credinţa părinţilor noştri (de ziua Invierii)“ câteva pagini demne de antologie.

Suflet de creştin, el luptă împotriva ştiinţei îngâmfate şi obraznice care se pretinde atotştiutoare. Om de mare cultură, cultura însăşi îi arată cât de mărginită este ştiinţa:

„Dar tocmai pentrucă preţuiesc atât de „mult ceeace constitue, după a mea convin„gere, *cultura adevarată*, tocmai de aceea *mă „revoltă barbaria chiar şi dacă se manifestă „la lumina electrică*. Şi trufia „omului“ abstract „faţă de credinţa religioasă a unui întreg popor,

„față de întreaga sa ființă morală și deci na-
„țională, e barbarie. Și mania rațională de
„a stârpi evlavia față de tainele mari și ne-
„pătrunse e barbarie. *Căci evlavia e roua*
„*sufletului.* Ea-l înobilează, ea-l face capabil
„de cultură, de cultură, de cultură superioară.
„*Și barbarie e orice materializare sâluită a*
„*celor ce nu sunt și nu trebuie să fie materiale*".

Aurel C. Popovici luptă cu creștinească umilință împotriva cărturarilor care — ascultați minunatul lui cuvânt ! :

„*Cetesc greșit în cartea firii*" și care caută „să cioplească un Dumnezeu nou, *o re-*
ligie fără taine".

El scoate un strigăt din adâncuri împotriva veacului său stricător de suflete:

„Spre a-și păstra și manifesta credința în
„Dumnezeu, în Dumnezeul tău, *al neamului tău*
„și al lumii întregi, se cere mare curaj *în acest*
„*veac al demagogiei cărturare*".

Dar ce gândește Aurel C. Popovici despre românism în legătură cu credința noastră ortodoxă? După el, însăși formarea noastră ca popor este datorită credinței noastre:

„Împăratul Romei ne-a așezat aici în nu-
„măr mare *infinitas copias hominum transtu-*
„*lerat*, cum zice Eutropiu. *Dar numai evan-*
„*ghelia lui Christos ne-a făcut pe noi, dintr'o*

„*prăfărie de indivizi — ex toto orbe romano — un popor. Și după o pregătire morală ap-*
„*roape bimilenară, tot numai credința în evan-*
„*ghelie ne poate face, ce a făcut și din alte*
„*popoare: o națiune. Căci multe triburi și*
„*popoare au fost și sunt chemate de Dum-*
„*nezeu în lume; puține însă sunt* **alese**".

Orice izvor de idealism național stă și azi în credință:

„Să ascultăm de aceste sfinte învățături,
„căci tot neamul românesc, afară de oile lui
„rătăcite, le ascultă cu tot sufletul său în toate
„țările în care trăește, luptă și nădăjduește.
„Să le ascultăm și fără șovăire să le urmăm,
„*căci fără „voturi" aceasta este voința popo-*
„*rului, a întreg neamului nostru.* Voința lui
„cea mai curată, statornică de două mii de
„ani și mai înțeleaptă. *Pentru că dela credința*
„*lui creștină atârnă toate credințele, toată*
„*ființa lui morală și națională în lume*".

Dar pentru conducătorii statelor credința e temelia sufletului lor:

„Oamenii atei, cosmopoliți, oricât s'ar în-
„deletnici cu politica, *nu pot fi bărbați de stat.*
„Neapărat, reputația aceasta ușor o pot avea
„în viață. Mai ales în ziua de azi când ase-
„menea „reputații" se fac atât de ușor, cu
„mașine rotative. Dar ele nu țin.

„*Bărbații mari de stat ai lumii au fost „cu toții profund religioși*, preocupați serios „de religiunea neamului lor; în orice caz pro„fund respectuoși față de ea".

Mântuirea vine prin credință, nu prin politică:

„Scris este: casa mea, casă de rugăciune „se va chema, iar voi o faceți *peșteră de „tâlhari. Despre câte parlamente europene nu „s'ar putea spune această vorbă aspră?* Apoi „tocmai ele pot avea căderea a „realiza" prin„tr'o impotentă legiuire idealul lui Christos?... „Idealul fericirii individuale?

„*Prin legi sarbede și interesate, confec„ționate în prăvălii de voturi se deșteaptă „nobleță de simțiri, entuziasm într'un popor?*

„Decretele paragrafate ale câtorva avocați „guralivi, vameși și farisei pot sădi, pot des„volta în rele inimi sentimente de dreptate?"

Reluând acum firul gândului nostru, repetăm ceeace am spus: statul nostru nou are la bază afirmarea românismului, iar minoritățile naționale din el sunt simple accidente istorice.

Dar minoritățile religioase? La fel.

Biserica unită este un accident istoric, un regretabil accident istoric. Născută într'un moment de slăbiciune în rezistența noastră

secularâ ca neam, ea nu este o operă de convertire demnă şi liberă, ci o tranzacţie născută din echilibrul între presiune şi oportunism. Ea este rezultatul unei cedări şi aproape a unui păcat.

Dar atunci, faţă cu ideia de naţiune-scop, faţă cu românismul definit prin ortodoxism, care este poziţia bisericii unite?

Desigur *românii* uniţi, sunt tot români egali cu cei ortodoxi, dar *biserica unită nu este egală cu biserica ortodoxă.*

Revenim la aceiaş distincţie pe care am făcut-o la început. Egalitatea *individuală* a cetăţenilor din România presupune credinţă liberă, învăţământ liber, gospodărie liberă; dar ea nu presupune şi egalitatea între *instituţiile* care exprimă fiecare naţiune minoritară. *După cum naţiunea-scop este altăceva decât naţiunile minoritare, tot aşa biserica de stat, biserica ortodoxă, este altceva decât bisericile minoritare.*

Diferiţii cetăţeni ai României pot fi egali; diferitele naţionalităţi, nu; diferitele comunităţi religioase, nu.

Şi după cum România nu este un stat *polinaţional,* ci un stat *românesc* cu minorităţile naţionale, tot aşa România nu este un stat *policonfesional,* ci un stat *ortodox* cu minorităţi confesionale.

Orice altă interpretare a realității de azi ar fi în contrazicere cu ființa istorică a statului român, cu rațiunea juridică a înființării sale și cu misiunea sa în viitor.

Scopul formării statului românesc nu este promovarea geniului național unguresc sau rutean, ci a celui românesc, iar *geniul național românesc se identifică cu ortodoxia.*

In fața acestor constatări, o mare și delicată problemă se ridică: care poate fi poziția bisericei române unite „in secula seculorum"? Va rămâne oare această biserică totdeauna așa cum este?

La această perspectivă — cum spune Miron Costin — „se sparie gândul" și „este inimii durere".

Noi avem o nădejde, care nu se poate mărturisi fără îndrăzneală. Avem nădejdea că nu vom rămâne totdeauna așa și că va veni o vreme când se va înfăptui un stat românesc la rosturile lui, un stat care să realizeze în plin *națiunea — scop*, un stat purtător de idealuri și capabil să asigure convergența eforturilor naționale către aceste idealuri, un stat căruia nimic să nu-i poată fi străin din ceeace poate întări sau slăbi, înălța sau coborî, națiunea românească.

Un asemenea stat purtător de idealuri și inzestrat cu puteri la înălțimea înfăpturii lor

ar trebui să dea organizarea supremă și totalitară a românismului. Dar un asemenea stat, care ar exprima *românismul integral* și *românismul-bloc*, ar fi el oare compatibil cu existența unei biserici unite *pentru români?*

In ziua când românii vor trebui să constitue o falangă unică și indestructibilă, nu va mai putea exista pentru ei nici un izvor de inspirație a sufletului decât înăuntrul granițelor țării și ei nu se vor mai *putea supune altor autorități și altor porunci, decât celor venite dinăuntrul acestor granițe.*

Insă catolicismul, prin deosebire de ortodoxie, constitue o formă de organizare incontestabil *politică.*

Patriarhul dela Constantinopol, căruia îi eram odată atârnați din punct de vedere religios, n'a avut nici când asupra noastră, a românilor din vechiul regat, vre-o influență care să fie pe departe comparabilă cu aceea pe care o are Papa asupra românilor din Transilvania.

Și totuși, noi ne-am grăbit să rupem legăturile cu Patriarhia dela Constantinopol și, din primul ceas al independenții noastre politice, să ne constituim o biserică ortodoxă autocefală.

Pentru binele nostru ca neam, idealul ar fi ca într'o zi românii uniți *să nu mai atârne de papalitate.*

Desigur, nimeni nu poate să le ceară o abdicare dela dogma şi dela credinţele lor, *pur religioase*, dar sufletul lor însuşi poate într'o zi să distrugă dependenţa lor morală de o putere străină neamului românesc. Căci nu ne putem gândi să ajungem la acest rezultat printr'o brutală măsură de stat, ci *printr'un act de conştiinţă al însăşi românilor uniţi* (şi mai ales a tineretului lor) făcut într'o clipă supremă de extaz pentru ideia naţională.

In ziua aceea frumoasă, vom avea în locul bisericii unite, fiică a persecuţiilor, *biserica românească unică*, fiică a victoriei. Căci ceeace a făcut împilarea, trebue să desfacă triumful. *Biserica unită înseamnă românimea desunită; biserica desunită de Roma va însemna românimea, însfârşit, unită.*

Ideia aceasta de izolare, de independenţă a bisericii româneşti, o exprima Aurel C. Popovici, chiar atunci când era vorba de un pericol cu totul vag şi ipotetic şi anume de pericolul confundării ortodoxismului românesc cu biserica orientală rusească.

„Mai mare e încă deosebirea între pravo„slavia rusească şi „legea" noastră româ„nească şi bine va fi cu cât va fi mai mare. „Cu alte cuvinte, *cu cât biserica română va fi „mai naţională, oricare ar fi asemănările sau*

„*legăturile ei cu alte biserici* şi oricât de ade-„vărat este că Dumnezeu e al lumii întregi".

De ce oare nu s'ar putea ajunge la această despărţire a bisericii unite de o a autoritate exterioară?

S'ar zice de către unii că, prin definiţie, catolicismul înseamnă universalitate, unitate, papalitate, aşa încât o biserica unită fără papalitate ar fi un non sens.

Dar oare biserica unită nu a făcut şi alte derogări esenţiale faţă de cea catolică cum este derogarea dela limba latină sau dela formele cultului?

Biserica unită nu este doar o biserică catolică, ci una *sui generis.*

Dar, s'ar putea zice, nici Franţa ateistă a veacului al XIX-lea n'a pretins aşa ceva dela supuşii săi catolici.

Intâi, noi nu *pretindem*, ci numai *gândim* şi, în al doilea rând, Franţa ateistă era indiferentă sau ostilă la tot ceeace ţinea de religie. Ea constituia un stat ateist fără ideal propriu, care despreţuia „certurile de popi"; pe când noi suntem un stat creştin cu un ideal creştin şi ortodox. *Or, noi constatăm că prin existenţa bisericii române unite suntem împedecaţi de a realiza românismul totalitar, că unitatea noastră sufletească este ştirbită,*

că suntem scăzuți în puterile noastre naționale. Și, la urma urmei, epoca noastră cere în atâtea domenii revizuiri adânci. Ideia cuprinsă în formula: *biserica unită autocefală*, nu este cea mai mare dintre ele.

Vă cer ertare de a fi folosit prea mult, dealungul acestei conferințe, raționamentul și logica.

Căci nici o demonstrație abstractă nu te poate face vreodată să înțelegi, ceeace n'ai înțeles dintr'a început cu sufletul.

Ortodoxia nu este o religie pentru dialecticieni. Ea presupune un cer, o căldură și o mireasmă *a ei.*

Și plâng pe toți acei, care nu s'au pătruns niciodată de ele...

Cel care vă vorbește nu și-a petrecut vacanțele copilăriei în saloanele cosmopolite de cură, ci numai la moșioara străbunilor sau în căsuțele albe ale mănăstirilor de maici din Moldova.

Acolo, când venea ziua hramului, din zori de zi se adunau țăranii în port românesc de munte; iar maicele forfoteau grăbite și pline de sfiala grijilor.

Soarele de August strălucia cu o lumină, pe care nu o are decât în ziua Adormirii Maicii Domnului. Şi deasupra tuturora băteau infiorate clopotele.

Mânăstirea se deschidea bucuros celor din afară. In aer plutea o evlavie fără nici o teamă. Şi Casa lui Dumnezeu era a tuturora.

Cine a văzut asta nu mai caută *să definească* cu vorbe ortodoxia.

Ortodoxia nu se defineşte; *se trăeşte.*

Ortodoxia este dimineaţa unei zile de hram la o mânăstire de munte.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII - I A Ş I -

1985

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

6156